

**XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI MABLAG'LARINI MAMLAKATIMIZGA
JALB QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI**

Karimov Ulug'bek Mirzajon ug'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Bugungi globallashtirilgan dunyoda xalqaro moliya institutlarining mablag'larini jalb qilish ko'plab mamlakatlar uchun iqtisodiy rivojlanishning muhim qismiga aylandi. Ushbu mablag'lar infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish, ijtimoiy dasturlarni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun ishlatilishi mumkin. Biroq, xalqaro moliya institutlari tomonidan moliyalashtirishni ta'minlash jarayoni murakkab va raqobatbardosh bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada biz mamlakatlarning rivojlanish maqsadlarini qo'llab-quvvatlash uchun ushbu muassasalardan mablag' jalb qilish samaradorligini oshirishning turli usullarini o'rganamiz.

Kalit so'zlar: Moliya institutlari, kapital aylanma, yangi loyihalar, infratuzilma, investitsiyalar.

Kirish: To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (DFI) globallashtirish jarayonining harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo'lib, zamonaviy jahon iqtisodiyotining belgilovchi elementi hisoblanadi. DFI lar sanoatni mintaqaviy va global darajada qayta qurishga yordam beradi va shu bilan milliy iqtisodiyotning jahon iqtisodiyotiga savdoga qaraganda samaraliroq integratsiyasini ta'minlaydi. DFI lar iqtisodiy o'sish va rivojlanishni rag'batlantiradi, o'tish davridagi iqtisodiyotni nafaqat moliyalashtirish bilan ta'minlaydi, shuningdek, yangi texnologiyalar, yaxshi boshqaruv texnikasi va xalqaro bozorlarga chiqishni ham. Bundan tashqari, DFI lar ishlab chiqarish tizimlarini bir-biri bilan birlashtiradi.

Shu tarzda, DFI lar o'tish davri iqtisodiyotini rivojlantirishda va ularning jahon hamjamiyatiga tezkor qo'shilishida muhim rol o'ynashi mumkin. So'nggi yillarda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning global oqimi rekord darajaga yetdi (400 milliard AQSh dollari miqdorida), savdoga qaraganda tezroq kengayib, o'tish davrida iqtisodiyotga kapital oqimining eng muhim shakli bo'lib xizmat qilmoqda. Bu, asosan, dunyoning barcha mintaqalarida iqtisodiyotni erkinlashtirish va islohotlar natijasida yuzaga kelgan milliy iqtisodiyotlarning kuchayishi, o'tish iqtisodiyotidagi bozor islohotlari, moliya bozorlarining integratsiyasi, texnologik inqilob va global raqobatning o'sishi, ochilish transmilliy korporatsiyalarning ishlab chiqarishni soddalashtirish va yangi o'sib borayotgan bozorlarga chiqish strategiyasi, mintaqaviy savdo va investitsiya shartnomalarini imzolash. Hech qachon bo'lmaganidek, tobora ko'proq korporatsiyalar va firmalar chet elga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar orqali o'zlarining geografik chegaralarini kengaytirmoqdalar va bugungi kunda deyarli barcha mamlakatlar DFI uchun raqobatlashmoqda.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) ma'lumotlariga ko'ra, OECD davlatlaridan DFI lar o'tgan uch yil ichida o'rtacha 250 milliard AQSh dollarini tashkil etgan, bu o'tgan yillardagi o'rtacha 110 milliard AQSh dollariga teng. Ushbu summaning deyarli uchdan bir qismi OECD mamlakatlariga investitsiya qilingan. Bu, birinchi navbatda, OECD mamlakatlarining DFI larga nisbatan siyosatidagi o'zgarishlarga bog'liq. OECD-millat investorlarining o'tish davridagi iqtisodiyotga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada o'sgan bo'lsada, ushbu mamlakatlarda DFI ning ulushi hali ham kichik bo'lib qolmoqda va bu barcha DFI larning 2% dan kamrog'ini tashkil etadi.

Shu bilan birga, ushbu DFI larning asosiy qismi makroiqtisodiy barqarorlikka tezroq erishishga muvaffaq bo'lgan va tarkibiy islohotlarda, shuningdek, ulkan neft zaxiralariga ega

mamlakatlarda sezilarli yutuqlarga erishgan Sharqiy va Markaziy Evropa mamlakatlarda qilingan. DFI uchun o'sib borayotgan raqobat o'tish davridagi iqtisodiyotning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi aniq va investitsiya muhitini yaxshilash va ko'proq xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun davom etayotgan islohotlarni izlashga undaydi. Strategik resurslarning mavjudligi, yuqori ma'lumotli aholi, arzon narxlarda mavjud bo'lgan yuqori malakali ishchilar, nisbatan yaxshi rivojlangan infratuzilma va ijtimoiy ta'minot sohalari va yevroosiyo bozoriga yaqinligi kabi omillarning kombinatsiyasi, shubhasiz, dfini jalb qilishda o'tish iqtisodiyotiga ega bo'lgan ko'pgina mamlakatlarda afzalliklarga ega.

Shu bilan birga, tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu omillarning mavjudligi yetarli emas va har tomonlama tarkibiy islohotlarni amalga oshirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha faol davlat siyosatini olib borish zarur. Chet el investitsiyalarini rag'batlantirish va himoya qilish maqsadida o'tish davri iqtisodiyotida xorijiy investitsiyalar to'g'risidagi qonunlar qabul qilindi. Qozog'iston, O'zbekiston va Qirg'iziston kabi ba'zi davlatlar investorlarga muhim kafolatlar va himoyani taklif qiluvchi qayta ko'rib chiqilgan xorijiy investitsiya qonunlarini qabul qildilar. Qirg'iziston Respublikasining "xorijiy investitsiyalar to'g'risida" gi yangi Qonuni xorijiy investorlarga adolatli va teng huquqiy rejim, to'liq va uzluksiz himoya, kamsitmaslik kafolatlari, chet el investitsiyalarini ekspropriatsiya qilishdan himoya qilish, o'z investitsiyalari va ulardan olinadigan daromadlarni erkin tasarruf etish huquqini, shuningdek zararlarni qoplashni ta'minlaydi.

Binobarin, ushbu mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar to'g'risidagi qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha sa'y-harakatlar quyidagilarga mos keladigan umumiy huquqiy tizimni yaratishga qaratilgan xalqaro standartlar va ichki investitsiyalarni tartibga soluvchi elementlarni o'z ichiga oladi. Ko'pgina xalqaro ekspertlarning fikriga ko'ra, byurokratik aralashuv va korrupsiya, zaif korporativ boshqaruv va rivojlanmagan moliya institutlari o'tish iqtisodiyotida DFI ga to'sqinlik qiladigan asosiy muammolardir. Shu sababli, kelajakda xorijiy investitsiyalarni samarali jalb qilish uchun o'tish davri iqtisodiyoti ro'yxatga olish tartib-qoidalarini soddalashtirishi, narx nazoratini minimal darajaga tushirishi, savdo to'siqlarini yo'q qilishi, xususiy sektorni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishi, byurokratik aralashuvlarga chek qo'yishi, moliyaviy

tashkilotlar va bank nazorati, tijoratga yo'naltirilgan infratuzilmani yaratish va xorijiy investorlarga xususiylashtirishda ishtirok etish uchun ko'proq imkoniyat berish. Korxonalarini xususiylashtirishda xorijiy ishtirokning past darajasi yevropa va Markaziy Osiyodagi o'tish davri iqtisodiyotining aksariyat qismini xususiylashtirish dasturlarining asosiy kamchiliklaridan biridir. Vengriya va Estoniya bundan mustasno, valyuta tushumlari xususiylashtirish dunyoning boshqa qismlaridan farqli o'laroq, juda cheklanganligini isbotladi, xususan lotin Amerikasi, bu yerda xususiylashtirish, xususan, xorijiy investitsiyalarning asosiy manbai bo'lgan.

O'tish davri iqtisodiyotining aksariyati ommaviy xususiylashtirish usullarini tanladilar, xususiylashtirish tezligini maksimal darajada oshirdi, ammo undan tushadigan daromadlarni minimallashtirdi. Sharqiy yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlarida xususiylashtirish hozirda yakuniy bosqichda bo'lsada, individual xususiylashtirish mumkin bo'lgan bir qator strategik muhim korxonalar mavjud yirik xorijiy investorlarni jalb qilish va davlat uchun katta daromad hisoblanadi. Xususiylashtirishda chet el ishtirokining past darajasining sabablaridan biri o'tish davri iqtisodiyoti xorijiy investorlarni jalb qilish bo'yicha yetarli tajribaga ega emasligidir. Ushbu mamlakatlarning tajribasizligi va xorijiy investorlarni qidirishda yordamning yetishmasligi natijasida korxonalar uchun malakali xorijiy xaridorlarni topish vazifasi jiddiy muammo bo'lib qoldi. Bundan tashqari, DFI bo'yicha mavjud cheklollar va sotuvga qo'yilayotgan korxonalar to'g'risida ma'lumotlarning yetishmasligi salbiy ta'sir ko'rsatdi.

O'tish davrida iqtisodiyotga DFI ni jalb qilish strategiyasini zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilmasdan va ishlatmasdan amalga oshirish deyarli mumkin emas. Shuning uchun investitsiyalarni rag'batlantirish agentliklari o'z faoliyatini axborot texnologiyalari va yangi dasturiy vositalardan samarali foydalanishga asoslashlari kerak. Bunday vositalarga investorlarni kuzatish tizimi, investorlarni kuzatish va investitsiyalarni jalb qilish jarayonini hujjatlashtirishning elektron tizimi va MIGA tomonidan yaratilgan IPAnet xalqaro axborot tarmog'i kiradi.

IPAnet tizimi internetdan dunyoning turli mamlakatlaridagi investitsiyalarni jalb qilish agentliklari, korxonalari va investorlarini yaxlit tarmoqqa bog'lash uchun foydalanadi va shu bilan investitsiya imkoniyatlari to'g'risida ma'lumot tarqatishga va investitsiyalarni jalb qilish agentliklari va investorlar o'rtasida aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. O'tish iqtisodiyotiga xorijiy investorlarni xususiylashtirish jarayoniga jalb qilishda yordam berish uchun Jahon banki guruhi, xususan MIGA, PrivatizationLink deb nomlanuvchi yangi tarmoq yaratdi. Ushbu tarmoq IPAnet bilan bog'lanadi va xorijiy investorlarga xususiylashtirish jarayonida yuzaga keladigan investitsiya imkoniyatlari to'g'risida dolzarb ma'lumotlarni olish imkoniyatini beradi. Binobarin, PrivatizationLink tarmog'idan o'tish davridagi iqtisodiyotlar o'zlarining xususiylashtirish dasturlarini axborot bilan ta'minlashda va potentsial investorlar bilan aloqalarni o'rnatishda asosiy marketing vositasi sifatida foydalanishlari mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xalqaro moliya institutlarining mablag'larini jalb qilish ko'plab mamlakatlar uchun iqtisodiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismidir. Rivojlanishning aniq strategiyasini ishlab chiqish, xalqaro moliya institutlari bilan mustahkam aloqalar o'rnatish, texnik yordam va salohiyatni oshirishni qo'llab-quvvatlash va moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish orqali mamlakatlar rivojlanish maqsadlarini qo'llab-quvvatlash uchun mablag'larni jalb qilish samaradorligini oshirishi mumkin. Ushbu strategiyalarga rioya qilish orqali mamlakatlar xalqaro moliya institutlari tomonidan moliyalashtirishni ta'minlash imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishi va barqaror rivojlanish yo'llarini tezlashtirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Stepanova, E.O. Mezaninani moliyalashtirish uchun xavfni baholash: dissertatsiyaning tezis ... kand. iqtisod. Fanlar: 08.00.10. - M., 2017.– 175 b.
2. Stolyarova E. Global iqtisodiyotdagi korporativ venchur fondlari "raqamli innovatsiyalarni" rag'batlantirish usuli sifatida // Bank bahori, CHERVEN 2020, 27.03.2020, 25-34-modda.
3. To'xtaboev, J.S., Raxmonov, A.N., O'ktamov, K.F., Umurzakova, N.M., & Ilxomovich, R. (2021).Sanoat korxonalarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda mehnat unumdorligini ekonometrik baholash. Zamonaviy qishloq xo'jaligi xalqaro jurnali, 10 (1), 971-980. <http://modern-journals.com/index.php/ijma/article/view/700>
4. Toshmatov Sh.A. O'zbekiston xalqaro obligatsiyalarini jahon moliya bozorlarida joylashtirish: risklar va prognozlar. <http://review.uz/>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2-apreldagi "O'zbekiston Respublikasining birinchi suveren xalqaro obligatsiyalarini joylashtirishdan tushgan mablag'lardan samarali foydalanish to'g'risida"gi PQ-4258-son qarori.

